

בחודשים האחרונים היינו נתונים בקדחת, בתהליך, בתנועה. ראיתי את הסבל בעיני אבא המשפחה כולה. רציתי שיקרה נס ואבא שלנו יתגבר וישאר איתנו, כתמיד. ראיתי איך כאבה ונחרדה אמא מכל נסיגה, כל התדרדרות וידינו קצרה מלעזור. לפתע הכל נדם. אבא איננו. שקט שלאחר סערה, נשארנו לבד... אין רצון וכח לחזור למאמץ היום יומי. ברח ה' אויר' ונשארתי נטול כוח.

הרציתי להרהר, לחלוס בסתר, גם תפסתי את עצמי לא פעם ודמעות בעיני. חזרתי אחרת למישורי הזמן הגדולים שבצעירותי. אבא היה אז חזק כסלע, עקשן נלחם על דיעותיו ומאמין גדול בעקרונותיו. לכל ילד ואפילו הוא ילד בוגר במקצת, יש אבא שלו, אבא שהוא רק שלו. אפילו המות מנתק רק מגע מסוג מסויים, מגע של אנשים חיים. אולם בנפשנו פנימה אבא ואמא והאחים הם אנחנו עצמינו. אתם נמשיך להפגש ולשוחח. הקשבתי לעצותיו של אבא וזקוק היתי לתשומת לבו. סיפרתי לו על השיגי, כשלונותי, שמחותי ואכזבותי; צפיתי לתגובתו אפילו ידעתי מראש; הרבה נפגשנו לא רק כאב ובן, אלא גם כחברים לדון בתפיסות, בהשקפות עולם בתפיסות החיים השונות, על הקיבוץ, פוליטיקה וכו'. לדעותיו תמיד היה משקל בעיני. עובדה היא שהם דחפוהו למעשים מועילים והתוצאות הם - העמק הירוק, הקיבוץ, המשפחה, בעיניו העיקר היה - לעבוד עבודה יוצרת, ללמוד, לדאוג למשפחה; לעבוד למען העם היהודי, לעבוד זה לא "קונץ" אמר - אבל להיות פועל טוב, לעשות עבודה יפה, זה דבר גדול. הוא האמין שכלנו צריכים להיות פועלים מסורים, חרוצים ומשכילים. אילו היה בן לעם אחר וחי בתנאים רגילים בוודאי היה ממשיך עוד בצעירותו ללמוד, אבל הוא החליט שלהיות בונה בית לעם היהודי, (חלוצי) פועל בארץ ישראל, זו עדיפות ראשונה ולימודים זוהי עדיפות שניה. למרות זאת נמשך כל ימיו אליהם. אהב ואפילו העריץ אותם. רחב-דעת היה, בעל זכרון חזק, קרא ולמד כל ימי חייו, גם בשנים האחרונות כשנהלש זכרונו היה שב בעקשנות ומנסה ללמוד ואפילו התצונן שהוא לא מספיק הרבה, כיוון שנודם באמצע. היה לו משטר עצמי חזק כברזל. ידע להתרכז בלימודים ועיסוקיו, גם כשכאביו היו קשים. בגיל 42 החל ללמוד שנית בהתמסרות ובעוצמה שלמעטים יש כמוה.

לזכרו של אבא - תמשך

קיווה שדני, בנו, בעצמו ברגליו על הקרקע המוצקה, שהוא - אבא הכין לו, ימריא וישיג את מה שאבא ויתר עליו מדעת. אבל הגורל רצה אחרת. כשדני נהרג, הוכה אבא מכה שממנה לא התאושש כל ימיו.

לאבא היו מעט חברים. בכלל הוא לא היה בנוי לחיי חברה. ראה בשיחה על כוס קפה ביטול זמן. בזמן, צריך להשתמש לעבודה, ללימודים או לחינוך הילדים. בריכוז רב היה יושב איתי, בהיותי ילד ומשחק איתי, מקריא לי סיפורים. הכל נדחה הצידה, לעומת החשיבות שהעניין למגעו עם ילדיו. אני זוכר איך קרן מאושר כשאנחנו הילדים ישנו בליל-שבת בחדר-ההורים, שהיה אז חדר-יחיד, שנהפך כולו למטה גדולה אחת, כל אושרו היה לידו. תמיד חשתי, שבעיניו: מהרגע שיש לך ילדים, מרכז הכובד נע מעצמך אליהם.

כיהודי, טען שאנו צריכים לחיות בצניעות רבה בארץ, לעבוד קשה ולעמוד על רגלינו אנו. אבא נואש עוד בצעירותו מהרעיון שהמהפכה תפתור את שאלת היהודים. הגינונו אמר לו שרק היהודים בעצמם, בארץ ישראל, יעזרו לעצמם. הוא דחה מדעת הגירה לארצות הברית של אמריקה, שהיתה אז באופנה. (דודו שם שלח לו כרטיס לאמריקה) ובחר מתוך שיקול קר ואמונה עמוקה לבוא לארץ ישראל של שנת 1924, שהיתה מדבר לוהט ועויין או ביצות נושאות מוות. האמין, שחשוב לבנות את הארץ לפתחה, להוריקה, לעשות מעשים. הקיבוץ בעיניו, פרט להיותו חברה יותר צודקת הוא גם היום כלי חשוב לכך. חלק גדול מהאידיאלים שלו, אולי נבעו באיזה שהוא אופן מהחינוך היהודי, מהדת והקשר לארץ ישראל, אבל הוא דרש מעשים, מעשים בשטח.

כל פעם מצא צידוק נוסף ליתרון הקיבוץ. בשנים האחרונות היה אומר לי, מזלי שבגיל 70 פלוס אינני מיותר, אינני פנסיונר, מרוויח את לחמי. קודם טען שעצם העובדה שבקיבוץ אתה עובד למען החברה כולה, אינך מרוכז רק בסבתך, נותנת גם יותר סיפוק וגם מעמידה אותך בתצפית אובייקטיבית עשירה יותר כלפי המאורעות סביבנו. כל ימיו היה סקרן.

אהב את הטבע, את חילופי מזג האוויר, את עונות השנה כחקלאי המרביש בזרימת הזמן. הוא נוהג היה לצאת בערבים ולנשום את האויר החדש של המחר. קשריו עם הטבע היו חזקים, שעות יכול היה לשבת לבדו וליהנות מרינת הצפרים. לעקוב אחרי צמחיה, פריחה בטבע. ידע לכוון כמעט כל צמח ובעל חיים. ידע בשמם, שמח לפגוש מחדש כל פעם את הצפורים הנודדות ארצה. הרבה לטייל רגלי בארץ לאורכה ולרוחבה והכירה היטב.

שעות היה יושב ומקשיב למוזיקה בהרגשת הנאה עילאית, מוכן היה לוותר על ארוחה ולהינות מקונצרט טוב.

האיש הזה שכל ימיו ראה חטא כל יכופר באי ניצול הזמן לעבודה ולהתקדמות, שכל ימיו היה מין דינמו פעיל וחרוץ, שהיה שרוי במאמץ מתמיד לעבוד, ללמוד להשיג משהו טוב יותר, שרוי בחתירה מתמדת במעלה; האיש הזה שכב לפתע בארון דומם ושחור ללא תנועה, באין אונים ואנו כואבים ודוממים סביבו.